

УДК 338.439.4.009.12:664.6/7

Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету
/ за ред. В.Г. Ткаченко. – Луганськ, 2007. – № 73 (96). – С. 249–255. –
(Серія „Економічні науки”).

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

В.В. Деркачова

Луганський національний аграрний університет, м. Луганськ, Україна

АНОТАЦІЯ: Розглянуто проблему конкурентоспроможності зернопродуктового підкомплексу у Луганській області; основні компоненти регіонального ринку зерна та тенденції його розвитку; напрями діяльності державних зернозаготівельних підприємств у регіоні; шляхи підвищення ефективності функціонування зернопереробної галузі.

АННОТАЦИЯ: Рассмотрена проблема конкурентоспособности зернопродуктового подкомплекса в Луганской области; основные компоненты регионального рынка зерна и тенденции его развития; направления деятельности государственных зернозаготовительных предприятий в регионе; пути повышения эффективности функционирования зерноперерабатывающей отрасли.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки нашої країни вимагає створення необхідних умов для забезпечення зростання конкурентоспроможності всіх її сфер, зокрема агропромислового виробництва, де виробляється 90 % продовольчої продукції, близько 35 % валового внутрішнього продукту. Одна з найбільш специфічних галузей АПК – зернопереробна, яка характеризується надлишковими потужностями, однак, в той же час, кількість підприємств постійно зростає.

Проблема підвищення стабільності і ефективності виробництва зерна і хлібопродуктів є однією з ключових у національній аграрній політиці. Вирішення цієї проблеми має чітко виражений регіональний характер, що обумовлено зростаючою відповідальністю регіонів за забезпечення населення продуктами харчування. Головні пріоритети розвитку зернопродуктового підкомплексу Луганській області на найближчий період – забезпечення нарощування виробництва високоякісного зерна, стримування негативних процесів, що мають місце в сфері реалізації та просування товару до споживача, нарощування експортного потенціалу як зернової, так і зернопереробної галузей. Для цього є всі необхідні умови: родючі ґрунти, сприятливі кліматичні умови, наявність високоврожайних сортів, необхідна база переробки і зберігання продукції, ємні внутрішні і зовнішні ринки, але мало досліджена проблема формування економічного механізму розвитку зернопродуктового підкомплексу.

Зважаючи на це, зернопродуктовий підкомплекс, як важлива складова харчової промисловості, в умовах посилення конкуренції потребує більш глибокого наукового дослідження, надання декілька практичних рекомендацій з вибору та реалізації стратегії конкуренції, враховуючи особливості вітчизняного ринку.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження проблеми конкурентоспроможності постійно проводилося у розвинутих країнах. Теоретичним надбанням є наукові праці економістів-дослідників різних часів: А. Сміта, Д. Рікардо, А. Курно, Е. Хекшера, Б. Оліна, Ф. Хайека, М. Портера, І. Ансоффа, А. Томпсона, А. Юданова та інших. Світові результати дослідження проблеми конкурентоспроможності неможливо автоматично і в повному обсязі впровадити у вітчизняну економіку, оскільки мають місце різні умови і рівні її розвитку.

Україна перебуває на етапі становлення ринкової економіки і відповідно вивчення проблеми конкурентоспроможності знаходиться у зародковому стані. Перші результати дослідження даної проблематики оприлюднені в наукових роботах вітчизняних економістів-дослідників В. Андрійчука, П. Гайдуцького, З. Кадюка, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, О. Онищенко, П. Саблука, А. Стельмащука, О. Шпичака та інших. Також дана проблема розглядалася і вченими-аграріями ЛНАУ.

Формування мети дослідження. Розвиток зернопродуктового підкомплексу АПК значною мірою визначає рівень забезпечення населення достатньою кількістю вітчизняних продуктів харчування та соціально-економічну ситуацію в країні. Виробництво зерна як складова частина зернопродуктового підкомплексу за суспільно-економічним значенням було і є пріоритетним напрямом на всіх етапах розвитку сільського господарства України. За рахунок власного виробництва забезпечується потреба держави в зерні продовольчого призначення, в насіннєвому матеріалі, сировині для пивоварної, спиртової, комбікормової галузей. Тому, метою дослідження є обґрунтування теоретичних основ та прикладних аспектів формування конкурентоспроможності виробництва зерна, розробка шляхів її підвищення, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку зернопереробної галузі у Луганській області.

Основний матеріал дослідження. Вивчення зернопродуктового підкомплексу як економічної категорії вимагає системного підходу, а саме необхідності розгляду зернового ринку у тісному зв'язку з виробництвом зерна і його переробкою. Головною ланкою національного ринку зерна є регіональний ринок, який являє собою сукупність організаційно-економічних відносин, за допомогою яких в регіоні здійснюються купівля-продаж зерна і продуктів його переробки.

Основними компонентами, які включає в себе регіональний зерновий ринок є: кількісні та якісні характеристики реалізованого зерна, джерела його надходження, він характеризується складом споживачів і розподілом між ними продукції, що реалізується, структурою попиту і пропозиції по видах зерна, цінами реалізації та якістю і асортиментом. При оцінці регіонального ринку важливе значення має рівень самозабезпеченості регіону зерном, а також розвиток і функціонування внутрішньо регіональних та міжрегіональних зв'язків. Оцінка регіонального зернового ринку необхідна для аналізу процесу формування товарних ресурсів з метою розробки пропозицій щодо стимулювання його розвитку, підвищенню конкурентоспроможності зернопродукції, захисту інтересів товаровиробників і споживачів зерна.

Зерновий ринок є одним із основних аграрних ринків України і йому притаманні як загальні, так і специфічні принципи формування і функціонування. Специфічними особливостями є:

- у сфері товарообігу надходить лише половина валового збору, значна частина зерна залишається у господарствах для внутрішньогосподарського споживання;
- зерно є продуктом стратегічного значення, від наявності якого залежить політична і економічна стабільність суспільства;
- обсяги товарної продукції зерна знаходяться у прямій залежності від природного фактору, який обмежує різке коливання виробництва зерна по роках;
- невідповідність між рівнем виробництва і споживання зерна у розрахунку на душу населення, а також локальний характер виробництва окремих видів зерна;
- попит на продовольче зерно є похідним від попиту на хлібопродукти на внутрішньому ринку [2].

Внаслідок економічної кризи в зернопродуктовому підкомплексі спостерігаються, негативні тенденції, а саме порушення господарських взаємозв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції та підприємствами із заготівлі і переробки зерна; незбалансованість різних сфер підкомплексу як наслідок недосконалої фіскальної

політики держави й монопольних тенденцій з боку переробних підприємств; зниження обсягів виробництва зерна, внаслідок чого переробні підприємства задіяні не на повну потужність, що знижує виробництво кінцевої продукції в цілому; подорожчання кінцевої продукції, що позначається на рівні її споживання.

Оцінюючи реальний стан зернового ринку, можна стверджувати, що його високоефективне функціонування в сучасних умовах неможливе без наявності цілого ряду умов, серед яких: високий рівень зовнішньої та внутрішньої конкуренції; свобода вибору форм, каналів і обсягів реалізації продукції; вільне переміщення зерна по території країни у рамках єдиного економічного простору; різноманітність форм власності; встановлення ринкової ціни на основі попиту і пропозиції; формування системи державного регулювання зернового ринку; розвиток інфраструктури, оптової торгівлі зерном.

Луганська область є одним із великих регіонів виробництва товарного зерна в Україні. Зерновому підкомплексу області характерні такі тенденції:

- зерновиробництво – значне щорічне коливання зерна, збільшення в структурі валового збору частки озимої пшениці, зменшення ефективності виробництва внаслідок зниження рівня інтенсивності ведення галузі;
- реалізація зерна – невисокий рівень товарності (в межах 40-45 %), збільшення частки пшениці в структурі товарного зерна; розвиток багатоканальної системи реалізації, зміна потоків просування на ринок товарного зерна, функціонування на зерновому ринку численної кількості дрібних операторів, відсутність державного зернотрейдера;
- переробка зерна – переміщення функції збереження товарного зерна до сільгоспвиробників, збільшення кількості малих підприємств по виробництву борошна і хлібопродуктів, недонавантаження виробничих потужностей елеваторної, борошномельно-круп'яної та комбікормової промисловості, погіршення якості продукції, що виробляється [1].

Характерною рисою розвитку зернового господарства у регіоні має бути подальша його інтенсифікація при раціональному співвідношенні її факторів, застосування інтенсивних технологій на всій площі посіву зернових, удосконалення структурних посівів, поліпшення якості зерна, більш повне використання генетичного потенціалу сортів, прямі інвестиції та економічне стимулювання. Виходячи з одержаного урожаю зернових культур формується структура їх товарної продукції (рис. 1).

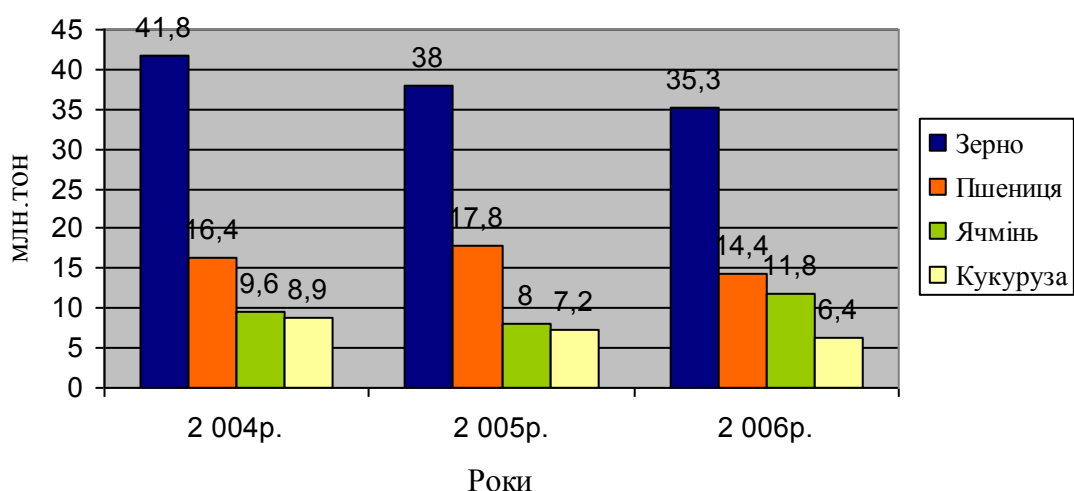

Рис. 1 Структура товарної продукції зернових культур.

На сучасному етапі для Луганської області поряд із питанням стабільного виробництва зерна, одержання високої урожайності, актуальною проблемою є питання

ефективного розподілу та реалізації продукції зернопродуктового підкомплексу. Слід зазначити, що регіону має значний потенціал для ведення високоефективного товарного виробництва зерна, але рівень його використання залишається низьким.

В останні роки економічна ефективність зерновиробництва в цілому підвищилась. Проте, значне зростання цін на техніку, паливо – мастильні матеріали, добрива, отрутохімікати та інші ресурси негативно позначилось на величині собівартості, яка зросла у 2 рази.

В сучасних умовах зберігання і переробка зерна – це одна з головних складових у системі формування зерна як товару. Основними напрямками діяльності державних зернозаготівельних підприємств у регіоні є:

- забезпечення інтересів держави щодо закупівлі до державних ресурсів зерна, сортового насіння, його зберігання та використання за наказами ДАК „Хліб України”;

- забезпечення інтересів Луганської області щодо закупівлі до регіональних ресурсів за дорученням обласної держадміністрації продовольчого і фуражного зерна для забезпечення виробництва борошна, крупів, хлібобулочних і макаронних виробів, комбікормів та інших харчових і кормових продуктів;

- участь у посередницьких операціях по закупівлі зерна, продуктів його переробки, не зернової сировини, сільськогосподарської продукції для загальнодержавних, регіональних та інших потреб на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- комерційна, торгівельна, торгівельно-закупівельна, постачальницько-збутова та посередницька діяльність.

- надання послуг сільськогосподарським товаровиробникам по забезпеченню їх паливно-мастильними матеріалами [5].

Однією з важливих умов існування зернового ринку є наявність різних альтернативних шляхів реалізації вирощеного зерна, тобто коли поряд із державними закупівельними організаціями на ринку присутні й інші агротрейдери. За таких умов посилюється вплив ринкових важелів на формування цін та структуру пропозиції зерна, а у виборі стратегії господарювання перед сільськогосподарськими товаровиробниками покладена основна доктрина ринкової економіки: виробляти не те, що можна виробляти, а те, що можна продавати з найбільшою для себе вигодою. Однією із досконалих форм розвитку зернового ринку є біржова торгівля, яку з метою прискорення трансформаційних процесів в аграрній сфері необхідно застосовувати та удосконалювати.

Отже, подальший розвиток ринкової інфраструктури Луганської області потребує освоєння ресурсозберігальних її компонентів на основі збереження та модернізації традиційних прямих комерційних зв'язків: торгові дома, біржі, обслуговуючі кооперативи тощо.

З метою запобігання різкій зміні цін на біржовому ринку, яка може суттєво зашкодити виробничій діяльності зернопереробних підприємств, держава повинна регулювати попит і пропозицію шляхом державних закупівель сільськогосподарської продукції та реалізації її на ринку у відповідний момент.

Основними заходами активізації біржової торгівлі у регіоні є: виважене державне втручання у роботу бірж; розробка і впровадження системи розрахункових палат; розробка і впровадження механізму фінансування сезонних сільськогосподарських робіт; створення умов для залучення якомога більшої кількості клієнтів. Характерною рисою функціонування сучасного зернового ринку є здійснення операцій з давальницькою сировиною. Переробляючи зерно на давальницьких засадах, його власники мають на меті збільшення прибутків за рахунок реалізації готової продукції (рис.2) [7].

Давальцями можуть виступати як виробники зерна, так і посередницькі комерційні структури.

При виборі переробного підприємства власник давальницької зерносіровини має враховувати такі фактори: відстань до переробного підприємства, а саме транспортні

витрати; вартість послуг; вихід продукції (загальний обсяг основної продукції та якість). Оптимальний вплив цих факторів досягається при мінімальній сумі транспортних витратах і вартості послуг по переробці та максимальному виходу основної продукції.

Розглянуто діяльність елеватора з позицій економіко-математичного моделювання як логістичну систему просування матеріальних зернових потоків.

Рис. 2. Логічна схема давальницької переробки зерна

Оскільки, сучасний стан зернового ринку Луганської області є нестабільним і слабо прогнозованим, тому доцільно розглянути можливість впровадження комплексу заходів по реалізації в регіоні моделі регульованого зернового ринку. Основними його якісними характеристиками мають стати: організоване об'єднання всіх учасників ринку в економічну систему; побудова економічних зв'язків між ринковими суб'єктами переважно на договірній довгостроковій основі; збільшення частки високоорганізованих форм торгівлі; формування на конкурсній основі поповнення регіонального резерву; поєднання державного невтручання в діяльність господарських суб'єктів із розвинутим механізмом правового, економічного і адміністративного регулювання [6].

Підвищення ефективності функціонування зернопродуктового підкомплексу може бути досягнуто за рахунок: ліквідації монополізму на всіх ланках просування продукції від виробника до споживача, високого рівня внутрішньої і зовнішньої конкуренції, свободи вибору форм, каналів і обсягів збуту зерна, вільного переміщення зерна по території країни в рамках єдиного економічного простору, встановлення ринкової ціни на основі попиту і пропозиції, формування системи державного регулювання зернового ринку, розвитку оптової торгівлі зерном, крупних торгових структур з необхідною інфраструктурою та наявності обґрунтування експортно-імпортової політики в інтересах підтримки вітчизняного виробника.

Висновки і пропозиції:

Конкурентоспроможність виробництва – багатоаспектна економічна категорія – визначається комплексом чинників, зокрема, економічними показниками обсягів виробництва, продажу і якості продукції, собівартості, ціни реалізації та рентабельності, що взаємодіють і визначають рівень результативності господарювання в ринкових умовах.

Зерновий ринок є одним із основних аграрних ринків України і йому притаманні як загальні, так і специфічні принципи формування і функціонування. Луганська область є одним із великих регіонів виробництва товарного зерна в Україні. Зерновому підкомплексу області характерні такі тенденції: зерновиробництво; реалізація зерна; переробка зерна.

Подальший розвиток ринкової інфраструктури Луганської області потребує освоєння ресурсозберігальних її компонентів на основі збереження та модернізації традиційних прямих комерційних зв'язків: торгіві доми, біржі, обслуговуючі кооперативи тощо.

Для підвищення ефективності переробки зерна необхідно здійснити комплекс взаємо узгоджених техніко-технологічних та організаційно-економічних заходів, пов'язаних з вдосконаленням структури основних фондів, підвищенням ступеню використання виробничих потужностей, застосуванням нових ресурсозберігаючих технологій, запровадження комплексної та безвідходної переробки сировини, підвищенням якості кінцевої продукції за рахунок використання новітніх технологій переробки зерна. Підвищення ефективності функціонування підприємств зернопродуктового підкомплексу в конкурентному ринковому середовищі буде сприяти подальше розширення їх самостійності, проведення ними відповідних маркетингових досліджень, розширення зовнішньоекономічних зв'язків, активне залучення приватного вітчизняного та іноземного капіталу.

Головним завданням аграрної політики держави залишається ліквідація диспаритету цін. В сільському господарстві ринкове ціноутворення не дає відповідного ефекту. Тому разом з регулюючою функцією ринку держава повинна посилити регулювання ціноутворення. Спираючись на досвід розвинутих країн необхідно ввести цінову підтримку прибутків сільськогосподарських виробників. Держава може вирішувати проблему диспаритету цін за наступними напрямками: встановлювати гарантовані ціни. По цих цінах вона закуповує сільськогосподарську продукцію та виплачує товаровиробникам різницю між гарантованою і ринковою ціною при реалізації недержавним покупцям.

Список використаних джерел:

1. Аграрная реформа в Украине: региональные аспекты / Монография. Под общ. ред. проф. В.Г. Ткаченко и проф. В. И. Богачева – Луганск: „Книжковий світ”, 2003 – 159 с.
2. Аграрная реформа в Украине: результаты, проблемы, перспективы завершения / Монография. Под общ. ред. проф. В.Г. Ткаченко и проф. В. И. Богачева – Луганск: „Книжковий світ”, 2006 – 228 с.
3. Андрийчук В.Г. Умови економічної конкуренції в Україні. // Економіка України. – 2004. - №10, С.4-10.
4. Береговий В.В. Формування конкурентоспроможної продукції АПК. // Бухгалтерський облік в сільському господарстві. – 2006. - № 12. – С. 11-13.
5. Гончаров В.Н. Оцінка конкурентоспроможності аграрного підприємства. // Фінанси України. – 2005. - № 8, с. 66-73.
6. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного сектору України: здобуття і проблеми. // Економіка АПК. – 2005. - № 5. – С. 16-21.
7. Нужна О.А. Оцінка рівня конкурентоспроможності с/г підприємств. // Економіка АПК. – 2006. - № 4. – С. 110-115.
8. Посібник по формуванню ринкового середовища підприємств АПК. // За ред. акад. УААН П.Т. Саблука – Київ : ІАЕ УААН, 1997. - 600 с.